

Byudviklingsplanlægning mellem urban design og netværksstyring

Pia Bille

Nordic Journal of Architectural Research

Volume 20, No 2, 2008, 13 pages

Nordic Association for Architectural Research

Pia Bille

Department of Landscape and Urbanism, Aarhus School of Architecture, Denmark

TOPIC: LANDSKAB OG LANDSKABSARKITEKTUR

Abstract:

Urban development planning between urban design and network governance.

A case study of the new urban district *Trekroner* near the Danish town Roskilde is the basis of a discussion of contemporary urban development planning. The planning process in *Trekroner* raises two questions, one concerning how urban design can be a tool for creating better urban environments in the everyday landscape. The other question relates to how urban planning is organized in a political system based on networks and partnering as the governance strategy. The analysis of *Trekroner* is seen from the planner's viewpoint and the aim is to contribute to pinning down a possible practice of urban design, at a time when the expert's 'might' is substituted by network governance.

The analysis of *Trekroner* leads to the observation that the masterplan is not rooted in lay out of the build up structures but in the treatment of the landscape found on the site leading to the conclusion that the approach to planning and design of *Trekroner* is a landscape strategy. The urban

design seeks the potential of the site's natural landscape as the main building block for the new urban area. In this respect the design strategy of *Trekroner* shares features with the landscape urbanism internationally discussed as a possible design strategy for the suburban dispersed city. I have tried to elucidate the decisions that have been made underway in the planning process by comparing the planning of *Trekroner* with a normative approach to urban planning represented by the "New Urbanism". The main outcome of this comparison is the reflection that the most important difference is not linked to the design of the new urban areas but to the decision making process being government in the case of new urbanism and governance with a deliberative perspective in *Trekroner*.

Keywords:

Byudviklingsplanlægning, Governance, Landskabsurbanisme, New Urbanism, Partnering, *Trekroner*, Urban Design.

Med udgangspunkt i en beskrivelse af det nye byområde Trekroner ved Roskilde skitseres en model af aktuell byudviklingsplanlægning. Casen er udgangspunkt for en diskussion af urban design, der rejser to spørgsmål. Det ene drejer sig om hvordan urban design kan være et redskab til at skabe bedre byområder i hverdags-landskabet; det andet drejer sig om, hvordan urban design udføres i et politisk system baseret på netværksstyring. Analysen fører frem til, at der i udformningen af Trekroner er en bestræbelse på at udnytte de landskabelige forholds potentiale, som grundlag for at strukturere og give visuel identitet til byområdet, der overvejende består af boliger. Designstrategien i Trekroner har således træk fælles med den landskaburbane tilgang, der internationalt diskuteres som en mulig designstrategi for den suburbane spredte by.

Beskrivelsen af Trekroner ses fra planlæggerens plads i byudviklingsprocessen og hensigten er at bidrage til en indkredsning af, hvordan urban design kan praktiseres, når ekspertvældet er afløst af netværksstyring¹.

Et hovedpunkt i analysen af Trekroner er at indkredse råderummet for arkitektplanlæggerens varetagelse af byens formgivning i en tid, hvor Masterplanen som enerådende grundlag for planlægning af byudvikling er anfægtet, og urban design søger andre veje for at kunne varetage helhedssyn og kvalitet i udformning af nye byområder.

Byudviklingsplanlægning har to spor: design og processtyring. Analysen af Trekroner tager udgangspunkt i en beskrivelse af byområdets design og anskuer dette gennem de vilkår for designet, som styringsmodellen giver mulighed for. Min forståelse af planlægningsprocessen i Trekroner bygger på en antagelse om, at planlæggerne har anlagt et pragmatisk udgangspunkt for planlægningsprocessen, der skal give rum for såvel design som forhandling om konkrete løsninger. Pragmatismen kan begrundes i dels at byudviklingsplanlægning i planloven er indskrevet i et partcipatorisk system, hvor politiske målsætninger om urbanitet og andre værdimæssige spørgsmål af betydning for borgerne går forud for ideelle design-intentioner, dels at byudvikling er en opgave, der udføres i partnerskaber mellem offentlige myndigheder og private investorer. Analysen af Trekroner bygger på de foreliggende planer for området, interviews med planlæggerne i Roskilde kommune og besøg i Trekroner.

I trekroner er benyttet en designstrategi, som kan kaldes en dansk tilpasning af landskaburbanismen, der er en aktuell amerikansk tilgang, som diskuteres blandt professionens teoretikere og praktikere. James Corner skriver om Landskaburbanisme, at det strategiske element i byens udformning er fladen, ikke formen:

“ Surface, not form: horizontality and sprawl in places like Los Angeles, Atlanta, Houston, San Jose, and the suburban fringes of most American cities is the new urban reality. As many theories of urbanism attempt to ignore this fact, landscape urbanism accepts it and tries to understand it. Traditional notions of program and structure are not useful in this diffuse urban condition - their scope is small and limiting. Landscape urbanism uses 'territories' and 'potential' instead of 'program' to define a place's use; it finds thinking in terms of adaptable 'systems' instead of rigid 'structures' as a better way to organize space.”
(Corner)

I undersøgelsen af Trekroner når jeg frem til, at masterplanen ikke tager udgangspunkt i design af bebyggelsens udformning, men i landskabsbehandlingen, og jeg har søgt at tydeliggøre de valg, der er truffet i planlægningsprocessen ved at sammenligne planlægningen af Trekroner med en normativ tilgang til planlægning, som i dette tilfælde repræsenteres af “New Urbanism”.

Urban Design

Økonomisk vækst og velstand har sat fokus på byudvikling og urban design. Efter en længere periode med fokus på arkitektoniske enkeltværker - museer, kulturhuse, gymnasier etc., har de senere år budt på flere arkitektkonkurrencer, hvor der efterspørges visioner for udformning af nye byområder bestemt til bosætning. Interessen for iscenesættelse af boligen som ramme om det (næsten) perfekte liv udstrækkes til byens udformning, som ikke kun er et anliggende for teknikere, men også interesserer og involverer politikere, developere og almindelige borgere. Attraktive byområder til bosætning er blevet en parameter i konkurrencen om unge, veluddannede og ressourcerstærke familier (Hall).

Urban design er ifølge José Louis Sert det arkitektfaglige felt, der beskæftiger sig med byens formgivning og skal forsøge at overkom-

me spændet mellem bygningskunst og arealplanlægning (José Louis Sert hos Krieger). I introduktionen til *Urban Design Futures* opstiller Alex Krieger ten spheres of urbanistic action (ibid.), som han mener, alle kan henregnes til urban design, og han anfører, at selvom der ikke findes præcise definitioner på disciplinen, så er der enighed om nødvendigheden og uundgåeligheden af urban design.

"What binds different urban designers is their commitment to city life, the enterprise of urban maintenance, and the determination to enhance urbanism. The need for a narrow definition for such a constellation of interests is not self-evident."

Krieger argumenterer for ikke at forsøge at give nogen snæver definition på urban design, men anerkende de forskellige tilgange til design af byer og byområder, som praktiseres i disse år, og som alle kan kaldes urban design.

Følgende britiske definition er så bred, at den ikke udelukker de mange forskellige praksisser:

"... urban design should be taken to mean the relationship between different buildings; the relationship between buildings and the streets, squares, parks and waterways and other spaces which make up the public domain; the nature and quality of the public domain itself; the relationship of one part of a village, town or city with other parts; and the patterns of movement and activity which are thereby established: in short, the complex relationships between all the elements of built and unbuilt space"
(DoE, 1997, para. 14).

Urban Design har siden Sert introducerede begrebet været ensbetydende med en normativ tilgang til planlægning og design af byen. Modernistisk byplanlægning hvilede på antagelser om, at en by kan beskrives som et konsistent system, der kan udmøntes i manualer og forskrifter, og forestillingen om den ideelle by er knyttet til en opfattelse af byen som en velfungerende maskine, repræsenteret fx ved British Council of Urban Planning eller Køge Bugt planlægningen i 60'erne (Skriver). I dag udfoldes den normative tilgang stærkest i New Urbanism, som er "en skole", der giver anvisninger på, hvordan den gode og smukke by skabes. På the First Congress for the New Urbanism afholdt i 1993 i USA (CNU) udarbejdedes et manifest, som er et sæt anvisninger for bydesign, udviklet i et forsøg på at vejlede i

design af bedre byer, som især skulle være "pedestrian friendly".

Over for denne tilgang står opfattelser af byen som et komplekst system af mange lag og betydninger, som ikke tildeler byens fysiske dimension en vigtigere mening end fx økonomiske eller sociologiske aspekter. Denne tilgang repræsenteres af samfundsvidenskaberne, herunder kulturgeografien og bysociologien, som deler interessen for byen med byplanlægning. I denne forståelse er byen dynamisk og i forandring (Sieverts), og urban design, der tager dette udgangspunkt, må søge andre fremgangsmåder i formgivning af byen end den regelbaserede. Kontekst og koncept bliver begreber, som skal åbne for en analytisk, ikke regelbaseret tilgang til byplanlægning og urban design.

I det følgende vil jeg med udgangspunkt i Trekroner se på hvordan urban design spiller en rolle for udvikling af nye byområder i byens periferi, de områder vi kalder forstæder, og som sjældent er forbundet med større designmæssig interesse. Det forestillingsmæssige udgangspunkt for den undersøgte case, er forestillingen om den lille afgrænsede by i det rurale landskab. Det er en forestilling om byens morfologi, som deles med nyurbanisterne, men som i eksemplet Trekroner udfoldes på anden vis. Analysen af Trekroner foretages gennem en sammenligning af masterplanen og den realiserede by med hovedprincipperne i New Urbanism. New Urbanism er det eneste nyere normative bud på en model for byudviklingsplanlægning, og jeg anvender principperne i New Urbanism på analysen af Trekroner og diskuterer sammenfald og forskelle. Formålet med sammenligningen er at tydeliggøre principperne, der er benyttet i planlægning af Trekroner og at reflektere over, om de kan beskrives som en metode.

New Urbanism har et normativt grundlag (Katz) og er inspireret af europæisk planlægning og byforståelse. Formmæssigt arbejdes med en genskabelse af de rumlige kvaliteter som kendes fra småbyer og de tidlige engelske havebyer. Bevægelsen er ganske indflydelsesrig i USA og den lille ferieby Seaside i Florida (ibid.) er sammen med Disney's Celebration (Architecture) og engelske Poundbury (Poundbury) de bedst kendte eksempler på New Urbanism. New Urbanism har også sine tilhængere i Europa (Hultman), men har ikke haft afgørende indflydelse på diskussionen af

den moderne by, sandsynligvis fordi det normative grundlag for byplanlægning og urban design og efterfølgende detaljeret styring og kontrol (Sorkin) er i modsætning til urban governance², som har været det dominerende koncept i vesteuropæisk byplanlægning de seneste 15-20 år (Sehested 2003).

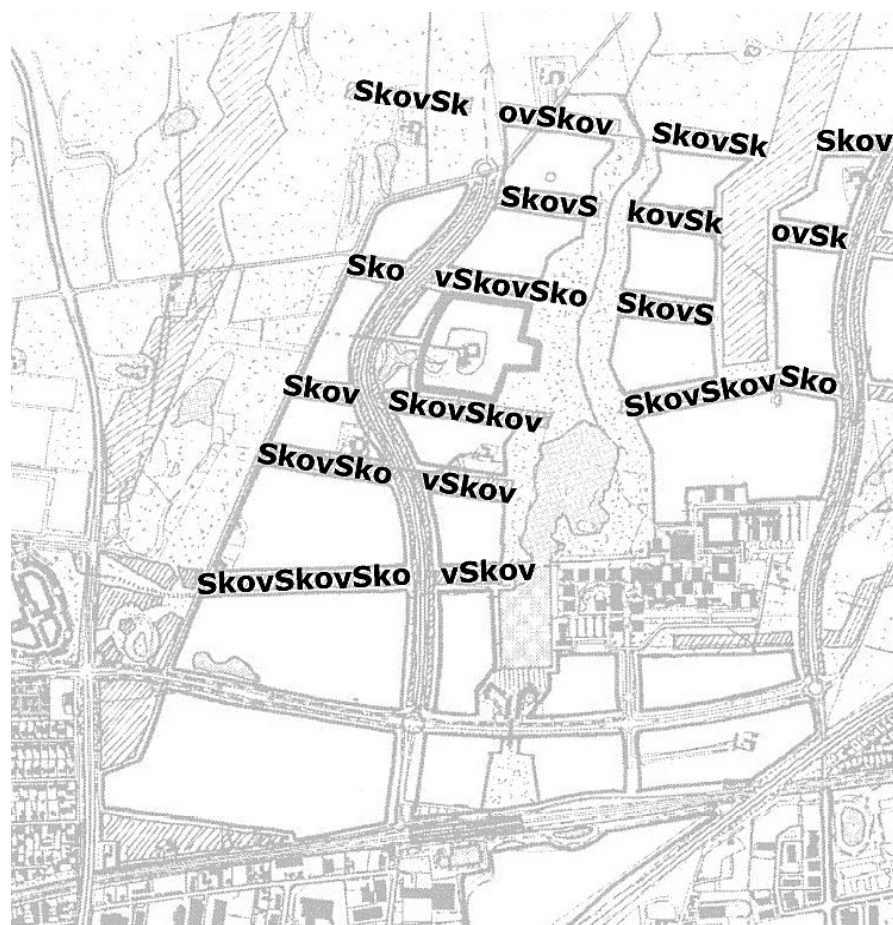
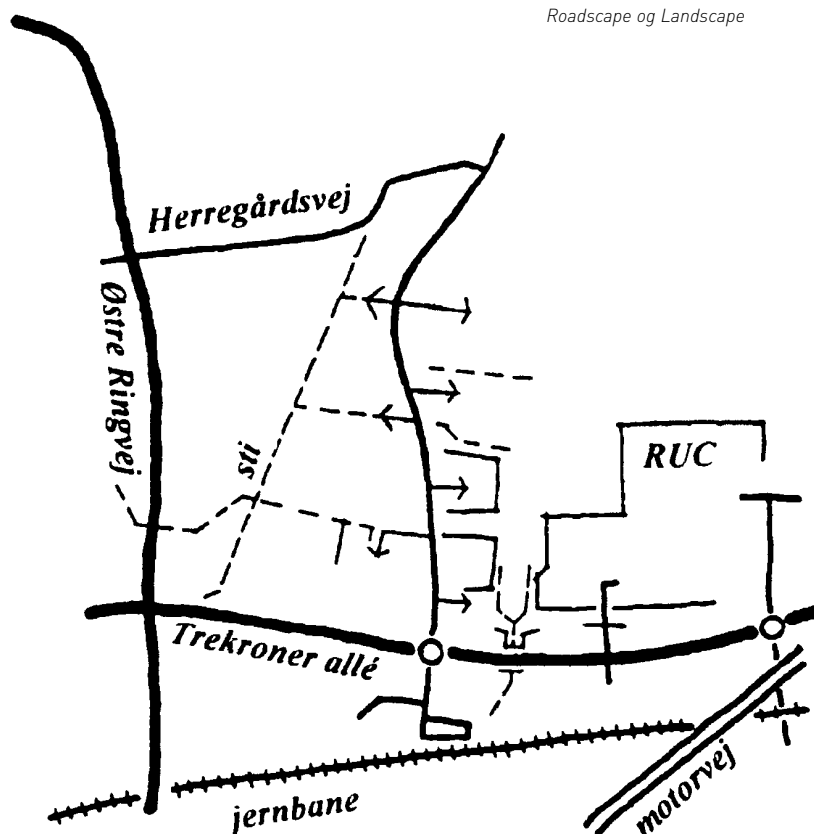
Planlægningen af Trekroner er, som jeg vil vise i det følgende, sket på en måde, jeg vil kalde deliberativ eller pragmatisk planlægning (Allmendinger/Forester/Healey), her er udgangspunktet ikke teoretisk eller normativt, men søges i den lokale kontekst forstået som både den fysiske lokalitet og de lokale politiske og økonomiske forhold.

Masterplanen for Trekroner

Trekroner er et nyt byområde beliggende øst for Roskilde, 30 km fra Københavns centrum. I modsætning til mange nyere byområder, som er fremkommet ved, at der over en årrække er føjet lag på lag til et eksisterende byområde, ligger der en samlet plan til grund for realisering af Trekroner. Beskrivelsen af Trekroner indledes med præsentation af planens koncept og dernæst følger en gennemgang af planens elementer: landskab, vejnet, bebyggelse og programmer i den nye by.

De første tanker om byudvikling i Trekroner opstod på tidspunktet, hvor Roskilde Universitetscenter etableredes på en mark mellem Roskilde og Herfølge i begyndelsen af 1970'erne. Den første byplanskitse er fra 1988, men der kom først gang i udbygningen 10 år senere, da der blev etableret et bofællesskab på Munksøgård i 1998. I tiden fra den første planskitse til den skitse, der findes i kommuneplantillægget fra 1997 (Roskilde kommune) er der sket en markant ændring i opfattelse af byens design. I planen fra 1988 foreslås et areal, der grænser op til Roskilde Universitet bebygget med karréer, som danner gader, meget lig bebyggelsen i Høje Taastrup (Pedersen), som var realiseret i årene forinden og påvirket af den nyrationalistiske opfattelse af det klassiske byrum bestående af et gadenet afgrænset af sluttet kantbebyggelse i form af lukkede karréer (Krier 1980). Planen fra 1988 viser et velkendt byfragment, som kan repeteres, når der er behov for at ekspandere byen og transformere land til by.

Den overordnede plan fra 1997 viser et selvstændigt byområde i det tidligere landbrugs-

landskab, som er under transformation på grund af nærheden til universitetscampus og Roskilde by. Det nye byområde er afgrænset, og hovedstrukturen, der dannes af det overordnede vejnet og af plantebælter, beskriver en selvstændig figur i landskabet, som ikke skal vokse i udstrækning. Planen beskriver et *road-scapes* og et *landscape*³, men bebyggelsen er ikke vist. Selvom der ikke redegøres for bygningernes form og placering, er den enkle skitse en rumlig plan, der tager udgangspunkt i terrænet og indlægger nye landskabsarkitektoniske elementer, som vil danne rum i det fremtidige bylandskab.

I løbet af de 10 år, der er gået mellem de to planer for Trekroner, er opfattelsen af byens design vendt på hovedet. Planen fra 1997 viser at der er foregået et paradigmeskifte, som kan genfindes i andre planer, eksempelvis Steen Høyers forslag til idékonkurrence om et område vest for Aalborg Universitet 1998 (Arkitekten 26/1998) og senest Holstebro kommunes konkurrencen om et nyt byområde i Hornshøj i 2007 og Svendborg kommune i Tankefuld konkurrencen (Svendborg). Projekterne tager udgangspunkt i fundne træk i det givne landskab, der giver form og identitet til det fremtidige byområde, der mest dækkende kan beskrives som suburbant på grund af de landskabelige elementers dominans og fraværet af traditionelle bymæssige elementer, som sluttede gaderum begrænset af bygninger.

Kvarteret / The Neighborhood

I NewUrbanism termer er Trekroner et neighborhood, som jeg oversætter til et kvarter eller et byområde. I manifestet for New Urbanism nedfældet af Duany og Plater-Zyberg beskriver de, hvorledes kvarteret sammen med distriktet og korridoren er de fundamentale organiserende elementer i new urbanism, og at disse elementer er urbane i modsætning til de elementer, som findes i suburbia. Nyurbanisterne sætter lighedstegn mellem suburbia og *sprawl* (Bruegmann, Fishman), som er kendetegnet ved ubegrænset ekspansion af spredt bosætning i landskabet og langs veje, resulterende i endeløse parcelhusområder. I modsætning hertil argumenterer nyurbanisterne for opfattede grænser, der organiserer byen i forskellige delområder.

"The fundamental organizing elements of the New Urbanism are the neighborhood, the district and the corridor. Neighborhoods are urbanized

areas with a balanced mix of human activity; districts are areas dominated by a single activity; corridors are connectors and separators of neighborhoods and districts" (Katz p. xvii)

I New Urbanism er det bebyggelsen, som skaber the neighborhood, der ideelt set er en cirkulær figur, med et centrum og en afstand fra center til kanten på 1/2 mile (850 m), hvilket vurderes at være rimelig gangafstand. "The combination of a focus and a limit contribute to the social identity of the community."(ibid.)

Duany og Plater-Zyberg har formuleret, at det ideelle neighborhood design skal bygge på følgende principper(ibid.):

1. The neighborhood has a center and an edge
2. The optimal size of a neighborhood is a quarter mile from center to edge
3. The neighborhood has a balanced mix of activities
4. The neighborhood structures building sites and traffic on a fine network of interconnecting streets
5. The neighborhood gives priority to public space and to the appropriate location of civic buildings

Princippet stemmer overens med mange forudgående beskrivelser af et godt bykvarter, som kan læses hos bl.a. Jane Jacobs, og de stemmer overens med morfologien i den historiske tætte by, som også har været idealet for såvel modernistisk som ikke-modernistisk urban design. I den videre analyse af Trekroner ses på overensstemmelser og afvigelser fra disse generelle principper.

På masterplanniveauet deler NEW URBANISM og planlæggerne i Roskilde opfattelsen af vigtigheden af, at byområdet har en kant. Dette paradigme findes også hos Kevin Lynch (Lynch), der i sine analyser af byen blandt andet søger at identificere kanten, the edge: "These edge elements () are for many people important organizing features, particularly in the role of holding together generalized areas, as in the outline of a city by water or wall." Hos Lynch ses kanten i sammenhæng med "the district", kvarteret, som er et område i byen, der genkendes, når man er i det.

Kanten i Trekroner er defineret af landskabet, ikke af byen. Træk i landskabet har bestemt udstrækning på bebyggelsen i den nye by, og har også ført til, at formen ikke er en regulær geometrisk figur. Det modsatte sker, når

matrikelskel og ejerforhold bestemmer byens form, som det kan studeres i utallige danske småbyer.

"The neighborhood structures building sites and traffic on a fine network of interconnecting streets" (Katz). New Urbanism organiserer kvarteret ved at udlægge vejnettet og lader bygningerne følger gadelinien. Princippet er kendt tilbage fra de romerske fæstningsbyer (hvorfra også udtrykket *kvarter* stammer), og senere byplaner har fulgt det frem til modernismens opløsning af denne struktur og udviklingen af *the functional city* (Mumford).

Trekroners hovedstruktur udgøres af beplantningsbælter, et overordnet vejnet og nogle byggefeltet. Masterplanen indeholder en skitseagtig illustration af hvordan bygninger kan placeres i byggefeltet, og hvordan helheden eksempelvis kunne komme til at se ud, men illustrationen har ikke juridisk gyldighed og forpligter ingen. Det er den moderne bys principper, der anvendes, og byens struktur udgøres ikke af et fintmasket gadenet, men af et overordnet system af landskabs- og infrastrukturelementer. Den videre udfyldning af planen sker i *public-private* netværker bestående af kommunale teknikere, bygherrer og rådgivere, som har til opgave at nå frem til en udformning, der kan nedfældes i en bindende lokalplan. Til forskel herfra illustrerer planlægningen af Seaside hvordan arkitekterne udarbejder detaljerede planer og behæfter planen med detaljerede bestemmelser for hvordan stort og småt skal udformes i overensstemmelse med designprojektet.

Bebyggelse

Til Seaside i Florida udvikledes et omfattende designkatalog, der foreskriver såvel bygningernes som vejenes udformning i et hierarkisk system, der skal udtrykke vigtigheden af bygninger, pladser og veje (Katz):

"Duany and Plater-Zyberk first defined the town's public spaces – not just what is commonly thought of as public spaces, like parks or squares, but also the streets, boulevards, walks and natural features of the site, such as the beach and dunes. Then, by using an innovative coding strategy, private buildings are allowed to gradually fill in around the public spaces, bringing greater definition to the plan as it reaches completion. This additive process contrasts with the erosion of public space that typically occurs when growth takes place in a more suburban context." (Katz p. 4)

Masterplanen for Trekroner beskriver ikke bebyggelsen, men definerer arealer i form af storparceller, hvor bebyggelsen kan placeres. Til storparcellerne knyttes anvendelses- og bebyggelsesregulerende bestemmelser, som sigter mod, at der kommer forskellige bygningstyper, varierende tætheder og blandede ejerformer. Det er en pragmatisk løsning, der er sædvane ved planlægning af nye områder til boligformål. Hensigten er at stille Roskilde kommunen, som ejede det store areal, hvor det nye byområde er etableret, bedst muligt ved salg af jorden til bebyggelse. Jo større interessen er for at bygge i området, jo flere betingelser kan kommunen sidenhen stille til de bebyggelsesplaner, der er grundlaget for at afhænde arealet og udstede byggetilladelser. I Trekroner er der gjort en særlig indsats, når storparceller udbydes til salg, idet kommunens teknikere bistår ikke-professionelle bygherrer med at kvalificere deres tilbud, så de bliver i stand til at konkurrere med professionelle byggeselskaber og entreprenører. Denne indsats er led i en strategi om at tiltrække ressourcer-

Oversigt over byområdet Trekroner

Bofællesskabet Absalons Have

tærke beboere, og det er blandt andet lykkedes at etablere flere bofællesskaber i området.

Resultatet af at udlicitere bebyggelsen i storparceller er velkendt. Mellem plantebælterne er de adskilte bebyggelser placeret på fladen med mere eller mindre veldefinerede mellemrum og bybilledet er langt fra en klassisk forestilling om 'by', det er forstad, det er Zwischenstadt og måske det 21. århundredes by, som har andre egenskaber end den historiske by (Nielsen; Sieverts).

Bebyggelsen består af grupper af huse i landskabet. I de enkelte grupper vender bygningerne sig mod hinanden og danner mindre rum. Vejene giver kontinuitet og sammenhæng i bydelen, mens bebyggelserne ligger i adskilte grupper, der mimer privathed og måske selvtilstrækkelighed. Der er ingen veje eller stier, som forbinder bebyggelserne, så man kan gå igennem de forskellige bebyggelser. Man færdes ved siden af, langs med og uden for, men sjældent igennem. På dette punkt afviger Trekroner fuldstændigt fra New Urbanism både i proceduren og i resultatet. Trekroner er et konglomerat af bebyggelser uden bymæssige gader og med en ganske anden rumlighed end den nyurbanisterne tilstræber.

Planlægning af Trekroner bygger på en forståelse af urban design og byudviklingsplanlægning som faglige discipliner, der udøves gennem forhandling og governance. I projekter på

"bar mark", hvor der ikke allerede findes beboere og andre interessegrupper, er bebyggelsens udformning til forhandling, fordi byggeriet forudsætter boligselskabers og private bygherrers investeringer i området. Urban design og planlægningsprocessen udspilles således inden for et forhandlingsrum.

Valget af planlægningsstrategi i Trekroner begrundes af planlæggerne med at planen skal kunne håndtere uforudsigeligheden i byudviklingen som knytter sig til tid og økonomi. Uforudsigeligheden er først og fremmest relateret til markedet for boligbyggeri. Offentlige myndigheder kan være grundejere og sætte betingelser for den fremtidige bebyggelse, med det er boligforeninger og mange private bygherrer, der skal bebygge nye byudviklingsområder. Det er ikke en enkelt stor bygherre, som det var tilfældet med 60'ernes store byudviklingsplaner i Albertslund, Køge Bugt, Gellerup og Vollsmose, som kan anlægge et helhedssyn, men mange bygherrer med individuelle interesser. Kommunen kan beslutte de store linier, der vedrører anvendelse og tætheder, men hvordan bebyggelsen konkret udformes, afgøres ved forhandling mellem myndighederne og de mange, der bygger boligerne. Tidsperspektivet i byudviklingen er en anden uforudsigelig faktor. I eksemplet Trekroner er det nye byområde en del af den grænseløse by (Albertsen), der omfatter det meste af Sjælland, og indbyggerne er ikke lokale borgere i Roskilde kommune, med de forventes at komme fra hele hovedstadsregionen. Efterspørgslen på boliger i Trekroner er derfor påvirkelig af det regionale boligmarked, såvel hvad angår omfanget af nybyggeri som prisudvikling på boligmarkedet i regionen.

Landskabet

Landskabet i Trekroner er et temmelig almindeligt landbrugslandskab med bløde morænebakker, og det mangler de kystnære områders attraktioner. Landskabsarkitekterne har imidlertid sat deres præg på den nye by og forstærket træk i landskabet, så det er opstået nye landskabelige kvaliteter, som ikke fandtes i landbrugslandskabet.

Mellem den eksisterende forstadsbebyggelse i den vestlige del af Roskilde og den nye bydel er udlagt en grøn zone i form af et naturområde med vandhuller, skovplantning og græsflader, og der er kig ud i landbrugslandskabet. Trekroner grænser mod vest op til dette områ-

de, og det eneste man ikke ser, er byen Roskilde! Men Trekroner er ikke bare fysisk adskilt fra Roskilde, den italesættes heller ikke som del af Roskilde.

”Trekroner er på én og samme tid en by, et sted, et eksperiment, en vision, en mark og en ramme. Her er mennesker, de leger, studerer, forsker, arbejder, bor og lever. Og de er først lige begyndt. De kommende år vil Trekroner udvikle sig til at være en færdig bydel med både universitet, campusmiljø, skole, institutioner, erhverv og boliger.”⁴

Plantebælterne deler området på tværs i en række felter, der med tiden bliver visuelt adskilt. Når man færdes på vejen kan man se, at det er 50 m brede skovbælter, men når man opholder sig i områderne mellem plantebælterne, hvor bebyggelsen er placeret, befinder man sig på en slette, der afgrænses af skovbryn mod nord og syd. Et lille vandløb er opstemmet og overfladevand fra byområdet ledes til vandløbet, hvorved der er skabt en sø. Arealerne langs vandløbet er friholdt for bebyggelse, og vandløbet bidrager således til at strukturere byområdet og markerer grænser og forskelle.

Landskabet er planens overgribende orden, og byområdet kan beskrives som byggede enklaver i et grønt landskab. I dag bærer det stadig præg af at have været et landbrugs-landskab, men når beplantningen vokser til, vil området i højere grad få præg af et parklandskab, forstået som et kultiveret område, hvori bebyggelsen er indpasset. Park-konceptet understreges af udformningen af hovedadgangsvejen, som slynger sig i landskabet i bløde kurver.

New Urbanism opretholder i modsætning hertil en tydelig adskillelse mellem byens bebyggede elementer og de grønne elementer, der udformes som parker og ikke sjældent som golfanlæg. Adskillelsen bidrager til at kunne skabe kvarterer med relativt høj bebyggelsestæthed, som den kendes i de tidlige nordeuropæiske havebyer.

Vejnettet

Til Seaside i Florida, som er det mest kendte eksempler på New Urbanism, udarbejdede Duany & Plater-Zyberk en manual, som i detaljer beskriver et vejhierarki, der skabes ved at følge bestemte regler for vejbredder, vejprofiler og beplantning [Katz]. Trekroners arkitek-

ter og nyurbanisterne er enige om, at en æstetisk udformning af vejnettet er vigtig for byområdets arkitektoniske kvalitet, men opgaven løses meget forskelligt. Duany & Plater-Zyberk lægger vægt på vejnettets hierarkiske struktur og bruger den hierarkiske orden til at gøre byen læsbar. I Trekroner er designindsatsen fokuseret om byområdets to vigtigste veje, der behandles som æstetiske elementer, der ikke alene skal afvikle trafikken, men også skal kunne give gode oplevelser og fortælle om landskabet.

Den nord-syd gående vej er lagt i et slynget forløb, der går til det højeste punkt i landskabet, hvorfra der er udsigt over bydelen. Vejen er udformet som en slynget boulevard med træplantninger, og trafikken afvikles i et grønt landskab. Der er etableret små lunde, der kunne have det tidligere landbrugslandskabs trægrupper i det åbne agerland som inspiration. Vejen er udlagt med brede græsrabatter, der nok adskiller den kørende og gående trafik, men trasséerne følges ad i modsætning til den sædvanlige adskillelse af hårde og bløde trafikanter. Dette princip er også fulgt på boligvejene, der heller ikke har nogen skarp trafikseparering.

Vinkelret på boulevarden er skabt en ”Rambla”, kaldet Lysalléen. Mod vest giver alléen adgang til skolen, idrætshallen og børneinstitutioner, og mod øst ender den ved by-søen, som beskrives senere. Der er ikke butikker langs ramblaen eller andre urbane aktiviteter, og den er kun delvist afgrænset af bygninger. Men

Lysalléen udformet som en ’Rambla’

træplantninger, lysarmaturer, vejprofil og belægninger markerer gaderummet, og det er udformet med høj prioritering af bløde trafikanter, der kan bruge rummet til passage og ophold. Kørebanen er smal og slår et sving midt på, så bilernes hastighed forbliver langsom.

Udformning af lysalléen som en rambla er en territorial strategi (Kärrholm 2004) der gennem formgivningen markerer et særligt territorium. Ramblaen er et tilgængelighedsareal, der giver adgang til og forbinder vigtige områder i byen. Derfor er det også et sted, der vil færdes mange mennesker. Vejens udformning som rambla med et bredt grusbelagt areal er et potentielt mødested i det offentlige rum, hvor der er plads til at børn kan lære at cykle, ældre kan spille boule eller unge kan hænge ud. Men Ramblaen har et åbent program, og det er til forhandling, hvis plads det er, og hvordan den benyttes. Lysallén er eksempel på, at planlægningen tilsigter territorial kompleksitet ved at blande tilgængelighedsrum med offentlige rum for møder (Kärrholm 2006).

"The neighborhood gives priority to public space and to the appropriate location of civic buildings" (Duany & Plater-Zyberk i Katz). Dette princip er i høj grad gældende for planlægningen af public space i Trekroner. Både ramblaen og boulevarden er kendte urbane typer, som her er indsat i en atypisk, forstadsagtig kontekst. Trekroner introducerer nye bud på bymæssighed i udformningen af disse vejanlæg, men den bryder ikke med princippet med blinde veje,

Søen med broen,
som indbyder til ophold

der afskærer bilers cirkulation i byområdet, hvilket er blevet et af forstadens karakteristika.

Byens 'center'

Trekroner mangler både service og butikker. Roskilde kommune kan ikke gennem sine byudviklingsaktiviteter etablere et bycenter, men der er reserveret plads til et indkøbscenter i umiddelbar nærhed af stationen. På trods af at der ud over beboerne i Trekroner er et stort antal arbejdspladser på RUC og i de tilgrænsende erhvervsområder, er der gået mere end 10 år, fra de første anlægsarbejde påbegyndtes i Trekroner, før en developer har vist interesse for at bygge et butikcenter ved stationen. Den kendsgerning står i tydelig contrast til New Urbanism's princip: *"The neighborhood has a balanced mix of activities"*. Selvom der synes at være et stort kundeunderlag, har det ikke hidtil været attraktivt at etablere aktiviteter, der skal fungere på markedsøkonomiske vilkår. Forklaringen skal søges i den regionale skala, idet mange af beboerne i Trekroner er udflyttere fra København, som arbejder i hovedstadsområdet og har bevaret tilknytning til storbyen (Mazanti).

I stedet for at strukturere byområdet om et kommercielt center med butikker og servicetilbud, er "centret" i Trekroner et landskabsanlæg, en kunstig skabt sø, der har fået en bymæssig landskabsbehandling, og som arkitekturen i Roskilde Universitet spiller op til med arkitekt Henning Larsens auditorium og bibliotek. Søen afsluttes med en bro, der er led i et kunstprojekt og element i 'story-telling'. Broen markerer samtidig overgangen fra det urbane landskab til det "naturlige" landskab. På nordsiden af broen er der ikke klippet græs og blå vandspejl, men rørskov og fugleliv. Gangstiernes udformning skifter på samme sted fra den bymæssige faste belægning til en smallere grusbelagt sti. Her ophører også bebyggelsen på østsiden og fra boligerne på vestsiden ser man indtil videre ud på dyrkede marker.

Søen og omgivelserne omkring søen skaber stedsidentitet og er en vigtig reference i Trekroner. Det er alment forståeligt og ikke i sig selv unikt at relatere boliger til vand. Vi vil gerne bo ved vandet, og de fleste danske byer ligger ved vandet; Herning, som ikke gør, har netop realiseret et byudviklingsprojekt i tilknytning til en kunstig frembragt sø. Vandet forbindes med noget smukt, og det er tillige forbun-

det med social prestige - boliger ved vand er dyrere end andre boliger. I Trekroner er det unikt, fordi det er så gennemført i iscenesættelsen: terrænbehandling, detaljering, belægninger og den omgivende bebyggelse. Skalaen er først og fremmest vigtig. Anlægget er stort. Det er ikke intimt, snarere monumentalt, og søen er tillige et organisatorisk, strukturerende element i byområdet. I dag adskiller søen Roskilde Universitet fra Trekroner, de ligger på hver sin side af søen, og adgangsvejene understreger adskillelsen. Der er forskellig "brug" af søen. Studerende og ansatte på RUC, som kommer med tog passerer søen på vej til arbejde, når de går fra stationen til universitetet, og søen bliver en del af pendlingslandskabet. For beboerne i Trekroner, der færdes på den modsatte side af søen på løbeturer ud i landskabet, er søen en del af fritidslandskabet. Søen er det store fælles element i Trekroner, som kan være en fælles reference, og fra mange af bebyggelserne ser man ud på søen, man bor ved søen, og den giver området en særlig karakter.

I modsætning til søens monumentalitet er der skabt et intimt rum på broen, der afslutter søen mod nord. Broen er både et transitsted for gående og cyklende og et mødested, der er upræntiøst udformet og i kontrast til den stramme og formelle behandling af søen. Stedet har høj trafikal tilgængelighed for fodgængere og cyklende, og broen forbinder Trekroner med Roskilde Universitet og vil med tiden også forbinde Trekroner med et kommende byområde, der hedder Trekroner Øst. Broen, som er udformet af kunstneren Nils Norman, rummer også flere steder til ophold, der giver forskellige oplevelsesmuligheder: tilbagetrukket gemt i rørskov eller eksponeret med mulighed for at betragte udsigten over søen og følge livet på broen. I broens udformning gentages Lysalléens idé om at øge kompleksiteten på lokaliteten gennem en kombination af territoriale strategier. I dette tilfælde kombineres bevægelsen til fods eller på cykel mellem 2 adskilte verdener, Universitetet og boligområdet, med et sted udformet til forskellige slags ophold.

Området ved søen er ikke et 'naturligt' landskabsrum, men et formgivet og iscenesat rum. Materialerne er naturens materialer, der er kultiverede i form af græsflader og vandspejl. Søen er ikke naturlig, men et resultat af landskabsarkitektens transformation af landbrugslandskabet og gestaltning af et bylandskab.

Flere steder ved søen er der markører som fortæller, at området er tænkt til at skulle befolkes: bænke, græstrapper, "samtalebroen". Der er tale om en iscenesættelse af et rum, intentional space, men om det er eller bliver et sted, perceived space (Lefebvre), må brugerne svare på, helt som det er tilfældet med "Ramblaen".

Forståelsen af de intentioner, der er lagt i urban design, i udformning af byens store elementer: veje, søen og kunstprojekterne, som samtalebroen er en del af, kan tage udgangspunkt i begrebet stedstilknytning og Lynch begreb om aflæselighed, "legibility". Over for hverdagslivets generiske by (Koolhaas), står behovet for en samtidig stedstilknytning, som forankrer mennesker i den fysiske verden. I 80'erne var det lokalsamfundet, det gode nabofællesskab og deltagelse i nærområdets demokrati, der skulle forankre individet (Bøgh og Olsen). Disse intentioner kan også indlæses i bebyggelserne i Trekroner, men den designindsats, der varetages af de planlæggende myndigheder er lagt et andet sted, idet den er flyttet til det offentlige rum.

I byplanlægning er stedstilknytning ikke et eksplicit mål for planlægningen, men det er alligevel nærliggende at antage, at der bag planlægning af hverdagslandskabet, som det er konkretiseret i den danske velfærdsby siden 1960'erne, ligger et paradigme om, at stedstilknytning er vigtig, og at lokalsamfundet er vejen til at opnå det. De store byområder der udbyggedes i 60'erne og 70'erne i de større danske byer var alle opbygget over hierarkiske modeller for byområder opdelt i kvarters- og naboskabsenheder inspireret af engelsk planlægning (Rasmussen) og tydeligt udtrykt i bl.a. projektet til Gullestrup ved Herning (Arkitekten 1966). I Trekroner er der sket en ændring af myndighedernes indsats hen mod *at sætte form på et nyt offentligt rum*. Trekroner kan således være et eksempel på, at der er sket en forskydning fra at søge stedstilknytning forankret i bostedet omkring nabofællesskaber til at stedstilknytning er et individuelt projekt.

Landskabsurbanisme

I Trekroner har landskabets morfologi struktureret byområdet og bebyggelsen er indplaceret i og underordnet landskabet. Byområdets form er bestemt af landskabet, ikke af en vision om, hvordan et bykvarter udformes med gader, pladser og offentlige bygninger, som Camillo

Sitte foreskrev, og som neorationalisterne og senere ny-urbanisterne anser som en model, der også kan have gyldighed for en nutidig formgivning af byen.

Trekroner og Seaside har begge som et vigtigt mål for planlægningsprocessen at fremme kvartersidentitet (sense of community), men bruger forskellige strategier. The New Urbanism håndterer kvartersudvikling (community building) ved omhyggeligt at formgive byens gader, uderum og bygninger og planens implementering beskrives og kontrolleres både på det overordnede og det detaljerede niveau, ligesom der tages hånd om hvordan indbyggerne farvesætter husene og udsmykker forhaverne. Bevægelsens arkitekter bliver derved i stand til at bygge bykvarterer, der i detaljer ligner planerne. I modsætning hertil har planlæggerne, som har været drivkræfter i Trekroner, prioriteret kommunikation og forhandling i planlægningsprocessen og har følgelig begrænset den offentlige styring, og prioriteret detaljeret styring af designindsatsen på de områder, som myndighederne selv finansierer og realiserer.

De vigtigste strategier for udformning af Trekroner vil jeg sammenfatte i 3 punkter:

1. Landskabstilgangen som en mulighed for at planlægge for det uforudsigelige
2. En æstetisk tilgang til byplanlægning fra den store skala, der vedrører hele byområdet til den lille skala, der omhandler detaljering og byinventar.
3. En øget kompleksitet i det offentlige rum, der skabes ved at mixe territoriale strategier

Bydannelsen i Trekroner benytter en landskabsstrategi, idet landskabet strukturerer og former byen. Landskabet er i dette tilfælde ikke et på forhånd givet "helligt" landskab, men den store flade, som formes og manipuleres (Wall). Landskabet er tillige det tæppe, som patches eller byggede enklaver er forankret til. Masterplanen beskriver bygningerne i meget åbne og generelle termer, og derved afviger Trekroner fra forudgående større danske byudviklingsprojekter og ikke mindst fra New Urbanism, der helt modsat anser den detaljerede regulering af bebyggelsen som en strategi til at bryde med suburbia og fremme stedsidentiteten.

Konceptet for Trekroners planlægning har en fremtrædende æstetisk dimension, idet der med søen, ramblaen, broen og andre forhold,

som ikke er omtalt, er lagt vægt på elementer, der taler til sanserne, frem for elementer, der signalerer community. Herved baserer projektet sig også på andre arkitektoniske værdier end den formelle arkitektoniske bybygning, som både modernismen og nyrationalerne betjente sig af og som New Urbanism ser som løsningen for forstaden.

Byudviklingsplanlægningen i Trekroner nedtoner myndighedernes direkte indflydelse på arkitektonisk design af bebyggelse, men lægger til gengæld vægt på bestemmelser af andre forhold, der udmøntes i ganske detaljerede planer og projekter. Den samlede planlægningsindsats kan sammenfattes i 3 hovedaktiviteter:

- et overordnet og politisk forankret koncept for den fysiske udformning af byområdet beskrevet ved principper for udformning af landskab, vejnet og bygninger
- en governance strategi for planlægningsprocessen, der bygger på partnerskab mellem bygherrer/investorer og kommunale teknikere omkring implementering af bygge- og anlægsarbejder. Samarbejdet fortsætter med borgerne som partnere i den videre 'drift' af byområdet.
- Design projekter, der vedrører offentlige rum, ikke i form af pladser, men landskab og infrastruktur.

Trekroner har selv opfundet og udviklet sine kvaliteter, og kataloget af initiativer er stort. I denne fremstilling har jeg koncentreret mig om behandlingen af landskabet som en potentiel ressource i den nye by og det interessante i tilfældet Trekroner er kombinationen af design, governancestrategier og partnerskaber. Trekroner er et eksempel på privat-offentligt samarbejde, der forudsætter afgivelse af beslutningskompetence på nogen områder, og kombineres med en forstærket indsats omkring processtyring og design i det offentlige rum.

I trekroner er benyttet en strategi, som kan kaldes en dansk tilpasning af landskabsurbanismen, idet masterplanen ikke tager udgangspunkt i design af bebyggelsens udformning, men i landskabsbehandlingen.

Landscape Urbanism describes a disciplinary realignment currently underway in which landscape replaces architecture as the basic building block of contemporary urbanism. For many, across a range of disciplines, landscape has

become both the lens through which the contemporary city is represented and the medium through which it is constructed (Waldheim, introduction to The Landscape Urbanism Reader).

Trekroner er en del af hverdagslandskabet, det almindelige byområde som huser de fleste familier. Et væsentligt træk ved hverdagslandskabet er dets "suburbane" fremtrædelse. Thomas Sieverts kalder det Zwischenstadt, og på engelsk er det blevet til "cities without cities" (Sieverts). Før Sieverts introducerede "mellembyen" har *suburbia* i mange henseender beskrevet de samme tendenser i hverdagslandskabets gestaltning. Et af spørgsmålene som Trekroner kan bidrage til at belyse er, om der kan findes og udvikles æstetiske kvaliteter i Zwischenstadt uden at fornægte den suburbane byform, som er et resultat af de mange individuelle handlinger, der reproducerer hverdagslivet og opretholder og genskaber hverdagslandskabet (Jacobsen; Mazanti).

Med udgangspunkt i en accept af byens spredning og opløsning af skarpe grænser mellem by og land ser jeg Trekroner som et bud på et

attraktivt byområde i den individuelle mobilitets tidsalder. Alle, der har været involveret i planlægning og udvikling af det nye byområde har haft høje forventninger til den nye bydel, og målet har været at skabe et byområde, der kan tiltrække ressourcestærke familier, som (næsten) kan vælge og vrage i tilbud på boligmarkedet, og at dømme efter huspriserne, der ligger på niveau med priserne i Københavnsområdet og afsætningen af de nye boliger, er det lykkedes.

På trods af de udtalte forskelle mellem Trekroner og byer, der planlægges efter New Urbanism paradigmet, kan de alle siges at ligge i forlængelse af Ebenezer Howards ideer og være bud på moderne havebyer: byområder placeret i landskabet forbundet med jernbaner og veje. Den virkeligt betydende forskel handler om graden af styring idet New Urbanism forudsætter government mens Landscape Urbanism som planlægningsmodel kan udfoldes i en proces, der bygger på governance og deliberation.

AUTHOR

Pia Bille

Architect, Associate Professor
Aarhus School of Architecture, Department of Landscape and Urbanism, Denmark
pia.bille@aarch.dk

NOTES

¹ "Et styringsnetværk er: Et formelt eller uformelt netværkssamarbejde mellem offentlige og private aktører, der etableres til at løse konkrete byopgaver. Netværkets deltagere er bundet til hinanden gennem gensidig ressourceafhængighed for at løse opgaven, og der tilstræbes ligeværd og tillid mellem parterne samt fælles forståelse af problemer og løsninger" (Sehested 2006)

² Governance includes the state, but transcends it by taking in the private sector and civil society (UNDP Internet Conference Forum on "Public Private Interface in Urban Environmental Management"). I

modsatning til government, der er top-down styret, er urban governance en ikke-hierarkisk styreform, der etablerer formelle og uformelle styringsnetværk med både offentlige og private deltagere. Governance bygger endvidere på koncensus som beslutningsgrundlag.

³ diagrammatisk beskrivelse af vejssystem og beplantning

⁴ Uddrag af tekst på www.trekroner.info. Siden er oprettet af og vedligeholdes af Roskilde kommune og indeholder links til bl.a. bofællesskaber og Trekroner Avis, som informerer om livet i Trekroner

LITERATURE

ALBERTSEN, N. M.F.L. (2005) Den grænseløse by. Center for Strategisk byforskning. Arbejdsrapport nr. 14.

ALLMENDINGER, PHILIP (2002) Planning Theory. Palgrave

Nordisk idékonkurrence om en dispositionsplan, vej- og bebyggelsesplan i Herning. Arkitekten 1966 Nr.4

BRUEGMANN, (2005) Sprawl a compact history. University of Chicago Press.

Corner, James (2006) Terra Fluxus. In Waldheim, Charles (ed.): The Landscape Urbanism Reader. Princeton Architectural Press. N.Y. 2006

Disney builds a town. Architecture 1997

CNU: <http://www.cnu.org/charter>

DoE (1997) *Planning Policy Guidance Note 1: General Policy and Principles*, London, The Stationery Office

JACOBSEN OG KRISTIANSEN: Hverdagslivet. Sociologien om det upåagtede. Reitzel 2005

FORESTER, JOHN (1999) The deliberative practitioner. MIT Press, Cambridge, Mass.

FISHMAN, ROBERT (1987) Bourgeois Utopias. The Rise and Fall of Suburbia. Basic Books. NY

HALL, PETER (2007) London Voices, London Lives. The Policy Press, UK

HEALEY, PATSY (1997) Collaborative planning: shaping places in fragmented societies. Macmillan.

KATZ, PETER: The New Urbanism. Toward an Architecture of Community. NY 1994

KÄRRHOLM, MATTHIAS (2004) Arkitekturens territorialitet. LTH

KÄRRHOLM, MATTHIAS I LARSSON OG LAURELL (2006): Tanker om förstadsens framtid. Formas.

KOOLHAAS, REM (1998) Small, medium, large, extra-large. Monacelli, New York

KRIER, LEON; ROB KRIER (1980) Drawings 1967 - 1980. Bruxelles AAM editions

LEFEBVRE, HENRI (1996) Writings on cities. Blackwell Publishers, Oxford

LYNCH, KEVIN (1960) The Image of the City. The MIT Press.

MAZANTI, BIRGITTE (2005) Det selvalgte fællesskab - det kvalificerede naboskab. Center for Strategisk Byforskning, arbejdsrapport.

MUMFORD, ERIC (2000) The CIAM discourse on urbanism, 1928-1960. Cambridge, Mass. London, MIT

PEDERSEN, POUL BÆK (2005) Arkitektur og plan i den danske velfærdsby 1950-1990. Arkitektens Forlag Poundbury. <http://www.poundbury.info/>

RASMUSSEN, STEEN EILER (1973) London. Den vidtuddrede storby. Det nye London, en storbyregion. Gyldendal.

ROSKILDE KOMMUNE: <http://www.roskildekom.dk/>

ROSKILDE KOMMUNE (1988) Lokalplan 217

Kommuneplan-temahæfte: Byudvikling - Roskilde i Blåt og Grønt. 2005 Roskilde kommune

SEHESTED, KARINA (red.): Bypolitik mellem hierarki og netværk. Akademisk Forlag. 2003

SEHESTED, KARINA (2006) CSB Working Paper nr. 6. Bystyring og nye planlægningsformer. Når autoritet og hierarki møder netværksstyring. Center for Strategisk Byforskning - Realdania Forskning

SIEVERTS, THOMAS: Cities Without Cities. Spon Press 2003

SKRIVER, POUL ERIK (1984) Byerne langs Køge Bugt. Dansk Byplanlaboratorium, Kbh.

SORKIN, MICHAEL (1992) Variations on a Theme Park. The Noonday Press. N.Y.

SVENDBORG: <http://www.svendborg.dk/Tankefuld/>

Tillæg til kommuneplanen, Roskilde kommune. 1997

WALL, ALEX: Programming the Urban Surface. In CORNER, JAMES (ed.) Recovering Landscape. Princeton N.Y. 1999